

Volume II (2016)

R. ŞEŞEN (Ed.), *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul 1998.
İSAR Vakfı Yayınları, 454 sayfa (3 harita ile birlikte). ISBN: 9757874078

Hasan ATİK

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımı, eleştiri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımı, eleştiri ve çeviriler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Künye H. Atik, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. Ed. R. Şeşen. *Libri* II (2016) 143-145.
DOI: 10.20480/lbr.2016011

Geliş Tarihi: 31.03.2016 | Kabul Tarihi: 14.04.2016 | Online Yayın Tarihi: 20.04.2016
URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2016011>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

**R. ŞEŞEN (Ed.), *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul 1998.
İSAR Vakfı Yayınları, 454 sayfa (3 harita ile birlikte). ISBN: 9757874078**

Hasan ATİK*

Kindî, *İlk Felsefe* adlı eserinde, araştırma metodları üzerine bilgi verirken “*araştırmacıların çoğu neyi, nerede ve nasıl arayacaklarını bilmedikleri için yanılmışlardır*” demektedir (Kindi 2014, 135). Araştırma metodlarının içinde önemli ayaklardan biri olan bibliyografik eserleri tanımamız, yapacağımız çalışmalarla bu okyanusa bir damla da olsa katkıda bulunabilmemiz için zorunludur. Bu bağlamda, Ramazan Şeşen tarafından hazırlanan *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı* adlı eseri sizlere tanıtacağımız bir yazı hazırlamayı istedik. Bu kitap her ne kadar eksiksiz bir envanter olmasa da, tarih araştırmacılarının öncelikle başvurması gereken eserler arasında yer almalıdır. Basıldığı tarih itibarıyla on beş yılı aşkın süre geçmesine rağmen, bu konuda Türkçe olarak hazırlanmış derli toplu başka bir eserin bulunmaması da bu kitabın değerini arttırmaktadır.

Kitapta, İslamiyet’in ilk yıllarından 19. yüzyıla kadarki dönemde yaşamış İslâm tarihi ve coğrafyası yazarlarının hayatları, ilmî şahsiyetleri ve eserleri ele alınmaktadır. Anlatılan yazarların eserleri tarihsel, biyografik ve coğrafi bir sıralamada okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca, adı geçen eserlere sonradan yapılmış zeyllere ve şerhlere de değinilmektedir. Eserde yeri geldikçe, yazarların yararlandıkları seleflerine ait çalışmalar ile onlardan yararlanan halefleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bahsedilen eserlerin (varsa günümüze ulaşan nüshalarından orijinal dilinde) Türkçe ve Batı dillerinde yapılmış baskılarının yıl ve çevirmen bilgileri verilmektedir. Matbu olarak yayınlanmamış eserler içinse bir ya da birkaç yazma nüshası hakkında bilgi verilmektedir.

Eser, Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından kaleme alınmış olan *Takdim* (I-II); *İçindekiler* (III-IV), *Önsöz* (V-VIII), *Bibliyografya ve Kısaltmalar* (IX-XIII) kısımlarından sonra gelen *Giriş* (1-15) bölümü ile devam etmektedir. Giriş bölümünde, İslâm dünyasında her dönem gözde bir çalışma sahası olan tarihçilik (*historiographie*) hakkında bilgi verilmekte ve tarih bilimi hakkında yapılmış ilk çalışmalardan bahsedilmektedir. Bu kısımda, tarih ilmini ele alan eserler üzerinde özellikle durulmuştur. Bunlar; el-Kâfiyeci'ye ait *el-Muhtasar fî ilm el-târih*, el-Sehâvî'ye ait *Kitab el-i'lân bi'l-tevbîh li men zemm el-târih* ve el-Suyûtî'ye ait *el-Şemârih fî ilm el-târih* adlı kitaplardır. Bu bölümün içinde yer alan *Yeni Çalışmalar* (3-8) başlığında Doğu'dan Şemseddin Günaltay, Zeki Velidi Togan, Abdulaziz el-Dûrî; Batı'dan ise Hamilton A. R. Gibb, F. Babinger, F. Rosenthal'in de içinde bulunduğu otuz iki yazar ve onların eserlerinden bahsedilmektedir. Giriş bölümü, *Tarih Kelimesinin ve Hicrî Tarihin Ortaya Çıkışı* (9-11) başlığı ile devam etmektedir. Bu kısımda ise “*tarih*” sözcüğünün etimolojisi üzerine ortaya atılmış çeşitli görüşlere, Hicrî takvimin tarihine, İslâm tarihçilerinin metoduna ve el-Sübkî'ye atıfla bir tarihçide bulunması gereken vasıflara değ-

* MA, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygurlikları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. hasanatik88@yandex.com

nilmıştır. *Tarih İlminin Tarifi* (11-14) başlıklı kısımda tarih ilminin İbn Haldun, Mâkrîzî, Kafiyeçi, el-Sehâvî, Kâtip Çelebi, İmâdeddin el-İsfahânî tarafından yapılmış tarifleri ele alınmaktadır. Ramazan Şeşen, bunların arasında özellikle İbn Haldun'un tarifini ayrı bir yere koymaktadır. Ayrıca bu kısımda, İslâm dünyasında tarihin kaydedilmesi ve tarih eğitime verilen önem üzerinde durulmaktadır. Giriş bölümü, Hicrî takvim dışındaki takvimlere de değinilen *İslâm Dünyasında Kullanılan Takvimler* (14-15) başlığıyla sona ermektedir.

Birinci Bölüm (16-57) dâhilindeki *İslâm Tarihçiliğinin Doğuşu* (16-43) başlığı altında Araplarda tarih düşüncesinin gelişmesinde etkili olan hususlar sayılmakta ve bunların arasında en önemlisinin İslamiyet'in zuhuru ve İslâm Devleti'nin tesisi olduğuna dikkat çekilmektedir. Devamında, Mekke ve Medine çevresindeki âlimlerin oluşturduğu Medine Tarih Ekolü ile Basra ve Kûfe çevresinde gelişen Irak Tarih Ekolü'nün temel ayrımları ele alınmıştır. Bu iki ekol, kendileri için açılmış ayrı başlıklar altında incelenmiştir. *Medine Tarih Ekolü, Başlıca Temsilcileri* (20-31) alt başlığında, bu çevrenin tarih yaklaşımı ile alakalı olduğu için *siret* ve *meğâzi* kitaplarının içeriklerine değinilmiştir. Ayrıca, Medine çevresinden on tane müellif ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. *Irak Tarih Ekolü, Başlıca Temsilcileri* (31-43) alt başlığında ise bu çevrenin gelişimi anlatıldıktan sonra, on sekiz yazar hakkında bilgi verilmektedir. IX. yüzyıl ortalarında İslâm tarih yazımında karşımıza çıkan büyük hacimli tarih kitapları ve bunların yazarları hakkında bilgilerin verildiği *Büyük Tarih Kitaplarının Yazılması* (43-57) başlığı altında incelenen el-Kurtubî, Kuteybe b. Müslim, el-Belâzurî, el-Ya'kûbî, el-Taberî vd. ile birinci bölüm son bulmaktadır. Birinci bölümde kırkın üzerinde yazar, eserleri ile birlikte anılmıştır

İkinci Bölüm (59-110), *İslâm Tarihçiliğinin İkinci Safhası* (X-XI. Asırlar) (59-79) başlığı altında tanıtılan otuzun üzerinde âlim ile başlamaktadır. İbn Miskeveyh, el-Mes'ûdî ve de Ebü'l-Ferec el-İsfâhânî bu kısımda tanıtılan isimlerdendir. Bununla birlikte Sabii, Yemen, Endülüs, Mısır ve Hristiyan çevrelerinden eser veren âlimler de bu kısımda ayrıca anlatılmıştır. İkinci bölümdeki diğer başlıklar *Farsça Tarih Kitaplarının Ortaya Çıkışı* (79-82), *Biyografi Kitapları ve İlim Tarihine Dair Eserler* (82-93) ve *Coğrafyacılar* (95-110) adlarını taşımaktadır. Coğrafyacılar başlığını taşıyan kısımda İbn Havkal, İbn Fazlan, el-Makdisî, el-İdrîsî vd. ile birlikte on sekiz yazar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Son olarak andığımız; Ortaçağ Doğu dünyasının coğrafyacıları hakkında bilgilerin verildiği kısım, kitabın diğer bölümlerine ve kitabın adında geçen "*coğrafya*" ibaresine nazaran oldukça kısa tutulmuştur. Coğrafya sahasında eserler veren kişiler, diğer bölümlerde de tarihçilerle aynı başlıklar altında, karışık bir şekilde verilmiştir.

Üçüncü Bölüm'ün (111-175) ilk başlığı *İslâm Tarihçiliğinin Üçüncü Safhası* (111-129) adını taşımaktadır. Bu başlık altında XII-XIII. asır tarihçilerinden el-Hemedânî, İbn-i Kalânîsî, Azîmi, el-Sem'ânî, İmâdeddin, el-Râvendî, Urfalı Mateos ve Papaz Grigor da dâhil olmak üzere yirmi beş farklı tarihçi hakkında bilgi verilmektedir. Bölüm, *XIII. Asır Tarihçileri* (131-175) başlığı ile devam etmektedir. Bu kısım, üç bölgeye bağlı olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklardan *Eyyûbî Sahası Tarihçilerinin Devamı* (131-158) kısmında İbnü'l-Esîr, Yâkut el-Hamavî, İbn Şeddad, Bar Hebreus, İbn el-Adim, Ebû Şâme ve İbn Hallikan da dâhil yaklaşık otuz yazar üzerine bilgilendirmede bulunmaktadır. Bu alt başlığın sonrasında, Cüzcânî, İbn Bibi ve Cüveynî gibi tarihçilerin aralarında bulunduğu *XIII. Yüzyılda Irak, İran, Anadolu ve Hind'de Yaşayan Tarihçiler* (159-170) ve *XIII. Asır Mağrib ve Endülüs Tarihçileri* (170-175) adlı alt başlıklar yer almaktadır. Bu bölümde toplam yetmiş isim ele alınmıştır.

Dördüncü Bölüm'de (176-279); *Memlûkluler Devrinde Tarihçilik* (176-232) başlığı altında

Baybars el-Mansûrî, el-Yûnînî, Ebü'l-Fidâ, Zehebî, İbn el-Furât, el-Makrizî, Tagribirdî'yi de içine alan kırk yedi tarihçi hakkında bilgi verilmiştir. Devamındaki bölümler olan *İlhanlılarda ve Timurlularda Tarihçilik* (233-250) başlığı altında Reşîdüddin, Kazvinî, Mirhond dahil on üç tarihçi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölüm *XIV-XV. Asırlarda Mağrib ve Endülüs'te Yaşayan Tarihçiler* (251-266) başlığı altında on üç; *Hicaz, Yemen Tarihçileri* (267-279) başlığı altındaysa on beş tarihçi hakkında verilen malumatla son bulmaktadır. Bu bölümde seksen sekiz müellif ele alınmaktadır.

Eserin son bölümü olan *Beşinci Bölüm* (281-399); *Türkçe Tarihçiliğin Doğuşu, Osmanlılarda Tarihçilik* (281-339), *Osmanlılar Devrinde Arap Ülkelerinde Tarihçilik ve Arapça Yazan Diğer Tarihçiler* (341-356) ve de *XV. Yüzyıldan Sonra İran, Hindistan ve Orta Asya'da Tarihçilik* (357-374) başlıklarına ayrılmıştır. Bu başlıklarda yaklaşık yüz müelliften bahsedilmektedir. Bu bölüm, *Kitapta Zikredilen Bazı Önemli Kaynaklardan Tercüme* (375-388) başlığıyla devam etmektedir. Bu başlık ise, kısa tutulmakla beraber müelliflerin üslup ve yaklaşımlarını görmek bakımından önemlidir. Devamında ise *Kitapta Bahsedilmeyen ve Yakın Zamanda Basılan Bazı Önemli Tarih Kitapları* (389-399) başlığı beşinci bölümün ve aynı zamanda da eserin son başlığını oluşturmaktadır.

Dört yüze yakın tarih ve coğrafya âlimini ve onların eserlerini ele alan kitap, indekslerle sona ermektedir. İndeksler kısmı; *Kişi ve Kabile Adları* (403-425), *Yer Adları* (426-431) ve *Kitap Adları* (432-451) olarak üç parça hâlinde hazırlanmıştır. Bütün bunlara ek olarak eserin en sonuna, ölçeği ve de lejantı bulunmayan üç harita konulmuştur. Bu haritalar, birisi bölgelerin diğeryse kentlerin ad ve konumlarını gösteren iki adet İslam Dünyası haritası ile bir adet Hindistan haritasıdır.

Sizlere plan ve içeriğini tanıtmaya çalıştığımız *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı* adlı kitap görüleceği üzere oldukça geniş bir dönemin tarih-coğrafya yazarları ve onların eserlerini topluca ele almakla tarih literatüründeki çok önemli bir eksikliği gidermeye çalışmaktadır. Bunun yanında, ele alınan eserlerin yakın zamanda çeşitli dillerde yapılmış baskılarına ait bilgilerin verilmiş olması da çok önemlidir. Fiziki olarak küçük boyutlu olsa da gayet kullanışlı olan böyle bir başvuru eserinin çeşitli konularda çalışmalar yürüten tarih araştırmacıları ve öğrencilerine faydası tartışılmaz olup özellikle bibliyografya kritiğinde kullanılması mümkündür. Elân benzer özellikte bir eserin bulunmayışı da Ramazan Şeşen'in bu çalışmasının değerini arttırmaktadır.